

6. Федуняк Т. В. Теоретико-методологічні аспекти визначення стратегічних пріоритетів ефективного господарювання в аграрній сфері / Федуняк Т. В. // Інноваційна економіка. – 2012. – № 4. – С. 94–98.

Аннотація. В статті досліджено теоретичні положення і обобщені практичні пропозиції щодо обґрунтування стратегічних пріоритетів ефективного ведення господарства в аграрній сфері при умовах міжнародної інтеграції

Ключевые слова: міжнародні відносини, глобалізація, стратегія, міжнародна інтеграція, аграрна економіка

Summary. In the article investigational theoretical positions and generalized practical suggestions in relation to the ground of strategic priorities of effective menage in an agrarian sphere at the terms of international integration

Keywords: international relations, globalization, strategy, international integration, agrarian economy

УДК 338.45:663/664

Кучеренко Р. А.,
здобувач,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У КОНТЕКСТІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто проблему забезпечення вітчизняною харчовою промисловістю продовольчої безпеки країни. Здійснено порівняння індексів виробництва у промисловості та у харчовій галузі, визначено питому вагу харчової галузі у структурі виробництва України у регіональному розрізі, проаналізовано динаміку витрат домогосподарств, визначено співвідношення фактичного споживання продуктів харчування відповідним нормам. Здійснено висновки про здатність харчової промисловості забезпечувати продовольчу безпеку.

Ключові слова. Продовольча безпека, харчова промисловість, норми споживання, індикатори продовольчої безпеки.

Постановка проблеми. Актуальність даної проблеми зумовлена тим, що ситуація на світовому продовольчому ринку особливо останніми роками продовжує загострюватися. Минулого 2011 року людство перетнуло позначку у 7 млрд. населення. Ця ситуація відбувається на тлі подальшої лібералізації зовнішньоторговельних відносин, зростання як вітчизняних, так і світових цін на продукти харчування. У таких умовах першочерговими вимогами для

України є підвищення ефективності розвитку харчової промисловості та удосконалення її управлінських механізмів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість вітчизняних наукових розробок, що визначили методологічне та методичне функціонування харчової промисловості можна віднести до того часового періоду, коли не були суттєвими впливи глобалізації на результати національної економіки, а проблеми інтеграції харчової промисловості у агропродовольчу систему світу ще не стали важливими для нашої держави.

Наразі світова продовольча проблема виявила себе у розрахованому економістами FAO індексі продовольчих цін, який враховує щомісячні зміни продовольчих цін сировинних товарів. У червні 2008 року вказаний індекс досяг рекордної з 1990 року позначки - 224,1 пункту. У січні 2011-го даний індекс досяг ще вищого значення у 231 пункт. Аналітики Goldman Sachs навіть запропонували новий термін – «агфляція». Це світова тенденція до випереджального збільшення ціни на продовольство і технічні культури сільськогосподарського походження із загальним зростанням цін або зростанням цін у несільськогосподарській сфері.

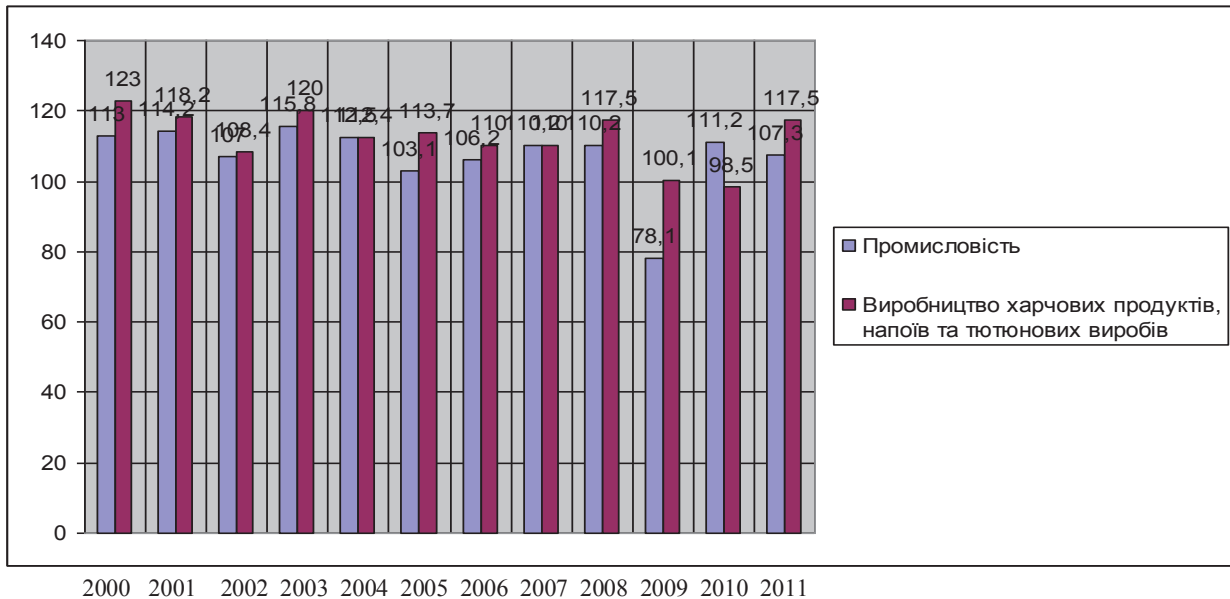
Значення розвитку харчової промисловості для забезпечення продовольчої безпеки досліджували такі вітчизняні вчені, як Г.М.Калетнік, П.Т.Саблук, С.М.Кваша, М.Я.Дем'яненко, П.А.Лайко та інші.

Проте невирішеною залишається проблема впливу стану розвитку харчової промисловості на продовольчу безпеку країни, а також визначення критеріїв оцінки останньої.

Метою дослідження у статті став аналіз сучасного розвитку харчової промисловості України та апробація критеріїв оцінки стану продовольчої безпеки України для визначення її сучасного становища і динаміки.

Виклад основного матеріалу. Протягом останнього 12-річчя харчова промисловість спершу демонструвала одні із найвищих темпів зростання обсягів виробництва продукції, проте світова фінансово-економічна криза далася взнаки на багатьох галузях національного господарства. Саме внаслідок

негативної дії цього чинника в кінці першого десятиліття відбулося спершу суттєве уповільнення, а згодом, у 2010 році рецесія в галузі (рис. 1).



2000 2001 2002 2003 2004 2005 2006 2007 2008 2009 2010 2011

Рис. 1. Порівняння індексів виробництва у промисловості та виробництві харчових продуктів України за період 2000 – 2011 рр.

Із рисунку 1 очевидно, що протягом майже всього досліджуваного 12-тирічного періоду порівняльні темпи зростання виробництва у харчовій промисловості випереджали такі ж темпи у промисловості загалом, що свідчить про динамічний розвиток галузі. Виключенням із вказаної закономірності стали 2004-й та 2007-й роки, коли темпи зростання виробництва у промисловості та у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів в Україні були практично тотожними. А також 2010 рік, у якому зростання у промисловості становило 11,2%, а харчова галузь вперше за 12-річний період допустила зниження обсягів виробництва на 1,5%.

Проте за останній 2011 рік харчова галузь повернулася на попередні позиції, впевнено випередивши у темпах зростання промисловість (17,5% у харчовій галузі проти 7,3% у промисловості).

За досліджуваній період (2000 – 2011 рр.) середній індекс зростання виробництва у промисловості становив 107,4%, у той час як у виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – 110,8%. Що свідчить про випереджаючі темпи розвитку харчової галузі за досліджуваній період.

Також дані рисунку 1 демонструють вплив на харчову галузь світової фінансово-економічної кризи. Криза, що почалася у світовому господарстві 2008-го року позначилася на результатах українського господарства через часовий лаг у 2009-му. Падіння індексу виробництва у промисловості склало 21,9%, що на тлі зростання у попередні роки свідчить про рецесію в економіці. Проте харчова галузь втрималася на попередніх показниках і продемонструвала мізерне зростання у 0,1%. Рецесія у галузі виробництва продуктів харчування проявилася тільки у наступному 2010 році зменшенням у 1,5% порівняно із попереднім роком. У 2011 році наслідки світової фінансово-економічної кризи харчовою промисловістю було подолано і галузь відновила зростання.

Для визначення значення харчової промисловості у національному господарстві України слід врахувати її питому вагу у структурі промисловості країни (таблиця 1).

Наведені у таблиці 1 дані свідчать про те, що харчова промисловість України, виконуючи свою основну функцію – забезпечення продовольчої безпеки населення та її регіонів, вносить помітний вклад у створення валового внутрішнього продукту країни. Серед п'ятірки регіональних лідерів значну питому вагу галузі в промислових комплексах ряду регіонів за підсумками 2011 року можна відмітити Тернопільську (57,8%), Херсонську (51,8%), Чернігівську (48%), Черкаську (47,8%) та Кіровоградську (45,5%) області. Слід зазначити, що серед визначених регіонів відсутні східні області країни внаслідок суттєвого переважання в структурі виробництва важкої та видобувної промисловості. Порівняно з 2007 роком п'ятірка лідерів зазнала певних змін, адже станом на цей період найбільшу питому вагу харчової промисловості у структурі виробництва мали Вінницька (57,2%), Тернопільська (44,7%), Чернігівська (42,9%), Херсонська (42,2%) та Черкаська (35,2%). Тобто внаслідок суттєвого зменшення питомої ваги харчової промисловості Вінницької області (з 57,2% до 40,1%), цей регіон залишив перше місце, але й першу п'ятірку рейтингу. В результаті цього серед лідерів з'явилася Кіровоградська область, питома вага якої навпаки зросла за 4 роки (з 30,3% до 45,5%).

**Питома вага харчової галузі у структурі промисловості України
та її регіонів у 2007 та 2011 роках**

Регіони	Обсяг реалізованої продукції за КВЕД (без врахування вартості електроенергії, газу та води, придбаних для перепродажу, %)			
	2007 рік		2011 рік	
	%	ранг	%	ранг
Україна	15,3	-	15,8	-
АРК	31,0	6	31,8	12
Вінницька	57,2	1	40,1	7
Волинська	24,7	14	38,6	8
Дніпропетровська	6,4	25	5,4	24
Донецька	5,8	26	5,4	24
Житомирська	30,4	7	32,0	11
Закарпатська	14,0	21	13,5	20
Запорізька	8,0	24	8,0	23
Ів.-Франківська	8,1	23	11,8	22
Київська	30,0	9	34,4	10
Кіровоградська	30,3	8	45,5	5
Луганська	3,5	27	2,9	25
Львівська	20,4	18	31,5	13
Миколаївська	29,5	10	30,4	14
Одеська	24,0	15	34,6	9
Полтавська	19,9	19	17,2	19
Рівненська	13,1	22	13,1	21
Сумська	22,6	16	21,7	18
Тернопільська	44,7	2	57,8	1
Харківська	28,0	11	26,8	16
Херсонська	42,2	4	51,8	2
Хмельницька	26,5	12	31,5	13
Черкаська	35,2	5	47,8	4
Чернівецька	25,2	13	29,3	15
Чернігівська	42,9	3	48,0	3
м. Київ	17,1	20	23,1	17
м. Севастополь	20,5	17	41,2	6

Серед регіонів країни, що традиційно внаслідок своєї структури виробництва мають найменшу питому вагу харчового виробництва у 2007 році слід відмітити Луганську (3,5%), Донецьку (5,8%), Дніпропетровську (6,4%), Запорізьку (8%) та Івано-Франківську (8,1%) області. Через 4 роки, у 2011 році серед цієї п'ятірки змін не відбулося, що свідчить про стабільність структури виробництва цих регіонів.

Аналітична оцінка зміни питомої ваги харчової галузі в структурі промисловості України демонструє стабільність із невеликою позитивною динамікою (зростання з 15,3% до 15,8%). Також найбільших позитивних структурних змін зазнали за цей період м. Севастополь (21,2%), Вінницька (17,1%), Кіровоградська (15,2%), Черкаська (12,6%), Тернопільська (13,1%), Львівська (11,1%) та Одеська (10,6%) області. Суттєвого зменшення питомої ваги харчової промисловості зазнала тільки Волинська область (11,9%).

Наведені дані свідчать і про суттєві просторові відмінності у виробництві продукції харчової галузі як в цілому по повному асортименту, так і в розрізі окремих груп.

Якщо врахувати існуючі прямі і непрямі зв'язки з іншими галузями вітчизняного господарства (сільським господарством, громадським харчуванням, торгівлею, хімічною та фармацевтичною промисловістю, будівництвом, машинобудуванням, транспортом, іншими галузями виробничої невиробничої сфери), то можна стверджувати, що для низки регіонів України – Тернопільської, Херсонської, Чернігівської, Черкаської, Кіровоградської, Вінницької, Волинської, Одеської, Київської областей та м. Севастополя харчова промисловість може розглядатися як ключова (пропульсивна) галузь, що може слугувати домінуючим фактором розвитку для майже половини регіонів України.

Повертаючись до вказаної важливої ролі харчової промисловості для забезпечення продовольчої безпеки країни варто погодитися із П.М.Купчаком [1], який вказує на те, що співвідношення середньодушового споживання харчових продуктів із раціональними нормами споживання повинно знаходитися у межах 90 – 110%. Співвідношення білків, жирів та вуглеводів в раціоні харчування населення має становити 1:1, 2:4. Вміст небезпечних речовин в харчових продуктах в межах допустимих норм.

Окрім суто санітарно-гігієнічних норм харчування слід відмітити ще й економічні, серед яких важливими є такі:

- питома вага витрат на харчування в середньомісячних витратах домогосподарств не може перевищувати 50%;
- питома вага власного виробництва продовольства у загальному обсязі не повинна бути меншою за 70%. В разі недотримання такої норми існує велика ймовірність уповільнення темпів нарощування власного виробництва продовольства;
- питома вага імпорту продовольства у загальному обсязі споживання населення, в тому числі за основними групами харчових продуктів не має перевищувати 30% [1].

Для аналітичної оцінки досягнення економікою України вищезазначених норм спершу слід продемонструвати динаміку питомої ваги витрат домогосподарств на харчування за період 1999 – 2010 рр. (рис. 2).

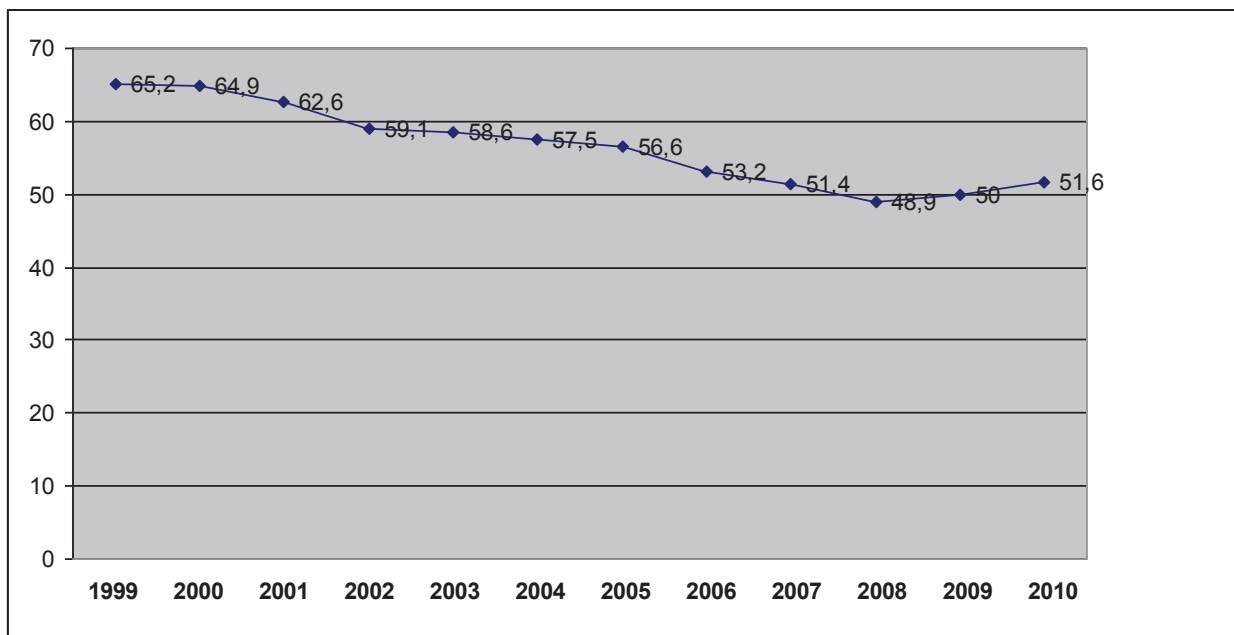


Рис. 2. Динаміка питомої ваги витрат на харчування домогосподарств України за період 1999 – 2010 рр. (джерело: Державна служба статистики України)

Тобто рисунком 2 унаочнено невідповідність нормі 50% питомої ваги на харчування у більшості років досліджуваного періоду. Середнє арифметичне значення показника за 12 останніх років становить 56,6%, при показнику

ексцесу меншому за 0 (-1,53738), що свідчить про рівномірність розподілу річних даних по всій області значень. Позитивним виключенням є значення у 2008-у (48,9%) та 2009-у (50,0%). Хоча в цілому на графіку наочно прослідковується тенденція до зниження показника у майбутньому, що є позитивним для господарського комплексу України.

Для оцінки важливості ролі харчової промисловості для забезпечення продовольчої безпеки України слід здійснити ряд розрахунків відносних показників за період 2005 – 2010 рр. (таблиця 2).

Таблиця 2

Розрахунок відповідності нормам продовольчої безпеки результатів харчової промисловості України за період 2005 – 2010 рр.

Назва показника	Період, роки					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Товарооборот продовольчих товарів, млн. грн.*	79123,2	103289,0	131483,2	155100,5	168298,8	193848,5
Власне виробництво продовольства, млн. грн.*	76329,1	85822,0	109959,9	139892,4	159550,1	192154,1
Обсяг імпорту продовольства, тис. дол. США*	1454893,8	1654651,1	2090922,0	2679181,9	2034278,2	2504926,8
Середній обмінний курс долара США**	5,1247	5,0500	5,0500	5,2672	7,7912	7,9356
Обсяг імпорту продовольства, млн. грн.***	7455,9	8356,0	10559,2	14111,8	15849,5	19878,1
Питома вага власного виробництва у загальному обсязі споживання населення, %***	96,5	83,1	83,6	90,2	94,8	102,5
Питома вага імпорту продовольства у загальному обсязі споживання населення, %***	9,4	8,1	8,1	9,1	9,4	10,3

*За даними Державної служби статистики України

**За даними Національного банку України

***Власні розрахунки автора

За нормами (Купчак П.М.) питома вага власного виробництва у загальному обсязі споживання населення не повинна бути меншою за 70%. Як можна побачити із розрахунків, здійснених у таблиці 1.2 за період 2005 – 2010 роки цей показник коливався від 83,1% до 102,5%, середнє значення показника становило за досліджуваний період 86,6%, при показнику ексцесу меншому за 0 (-1,53738), що також свідчить про рівномірність розподілу річних даних по всій області значень, тобто демонструє стабільність показника. Такий результат показав що дотримання такої норми протягом всього досліджуваного періоду здатне тільки прискорювати наявні темпи нарощування власного виробництва продовольства.

Аналогічний результат має і показник питомої ваги імпорту продовольства у загальному обсязі споживання населення, значення якого не повинно перевищувати 30%. За період 2005 – 2010 роки даний показник був достатнім у всі роки, середнє значення показника становить 9,1%, що суттєво менше за граничне значення (30%). Ексцес показника дорівнює -1,6939, що свідчить про його стабільність, тобто рівномірність розподілу річних даних по всій області досліджень.

Отже, загалом показники продовольчої безпеки свідчать про те, що харчова промисловість України останніми роками демонструє впевнену стабільність у забезпеченні продовольчої безпеки населення країни та несуттєву позитивну динаміку.

Проте стан продовольчої безпеки слід досліджувати відповідно до Методики визначення основних індикаторів продовольчої безпеки, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 № 1379 "Деякі питання продовольчої безпеки" [2].

Відповідно до вказаної методики далі вибірково вираховано два, на наш погляд, достатньо показових індикатори продовольчої безпеки у 2010 році.

Індикатор 1. Добова енергетична цінність раціону людини.

Відповідно до даних статистики середньодобова поживність раціону українця у 2010 році становила 2946 ккал, що на 446 одиниць або 18%

перевищує граничний критерій (2500 ккал), а також на 14% перевищує аналогічний показник 2009 року [3, 4].

Індикатор 2. Достатність споживання окремого продукту.

Використовується для визначення достатності споживання слід порівняти рівні фактичного споживання населенням України продуктів та раціональних норм споживання, які розрахувало Міністерство охорони здоров'я України. Дане порівняння реалізоване у розрахунку показника індикатора достатності споживання основних продуктів населенням України (таблиця 3).

Таблиця 3

Порівняння фактичного споживання основних продуктів харчування та норм їх споживання в Україні у 2010 році (у розрахунку на 1 особу), кг

	Раціональна норма споживання (розрахунки МОЗ України)	Фактичне споживання	Індикатор достатності споживання
Хліб і хлібопродукти	101,0	111,6	1,10
М'ясо і м'ясопродукти	80,0	61,2	0,77
Молоко і молокопродукти	380,0	229,2	0,60
Риба і рибопродукти	20,0	21,6	1,08
Яйця (шт.)	290	240	0,83
Овочі і баштанні	161,0	114,0	0,71
Плоди, ягоди та виноград	90	44,4	0,49
Картопля	124	91,2	0,74
Цукор	38,0	36,0	0,95
Олія рослинна всіх видів	13,0	15,0	1,15

Так, незважаючи на попередні оптимістичні висновки про те, що харчова промисловість останніми роками демонструє здатність забезпечувати продовольчу безпеку держави і позитивну динаміку і достатність індикатору 1 (добова енергетична цінність окремого продукту), розрахунок індикатору достатності споживання свідчить про невідповідність фактичного споживання домогосподарствами основних продуктів харчування раціональним фізіологічним нормам по м'ясу і м'ясопродуктам, молоку і молокопродуктам,

яйцям, овочам і баштанним, плодам, ягодам та винограду, картоплі та цукру. Причому найгірша ситуація із споживанням українськими домогосподарствами продуктів харчування плодів, ягід та винограду. Їх фактичне споживання не досягає і половини раціональної норми. Несуттєво перевищує половину норми споживання молока і молокопродуктів. Проте споживання цукру практично досягає норми споживання (0,95).

Досягає і перевищує раціональну норму споживання, розраховану МОЗ України споживання хліба і хлібопродуктів (на 10%) та олії рослинної всіх видів (15%). Проте, таке перевищення по зазначених групах продовольства, особливо хлібопродуктах, є свідченням незбалансованості харчування населення, яке намагається забезпечити власні енергетичні потреби за рахунок економічно доступніших продуктів.

Висновки. Таким чином, на сучасному етапі вітчизняна харчова промисловість в основному здатна забезпечувати продовольчу безпеку. Динаміка її розвитку останнім часом є позитивною за виключенням 2010-го року, в якому на галузь негативно вплинули наслідки світової фінансово-економічної кризи. Забезпечення харчових потреб українців за індикатором енергетичної цінності раціону свідчить про позитивну динаміку та помітне (18%) перевищення норми, проте розрахунок індикатору достатності споживання свідчить про невідповідність фактичного споживання населенням України основних продуктів харчування раціональним фізіологічним нормам по м'ясу і м'ясопродуктам, молоку і молокопродуктам, яйцям, овочам і баштанним, плодам, ягодам та винограду, картоплі та цукру.

Література

1. Купчак П.М. Харчова промисловість України в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів: Монографія / За ред. доктора економічних наук, професора Л.В. Дейнеко. – К.: Рада по вивч. прод. Сил України НАН України, 2009. – 152 с.

2. Статистичний збірник «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України» за 2011 рік. Під редакцією Ю.М. Остапчука.
3. Статистичний збірник «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України» за 2011 рік. Під редакцією Ю.М. Остапчука.
4. Постанова Кабінету Міністрів України "Деякі питання продовольчої безпеки" від 05.12.2007 № 1379.

***Аннотація.** В статті розглянуто проблему забезпечення національної продовольчої промисловістю продовольственої безпеки країни. Здійснено порівняння індексів виробництва в промисловості та в харчовій галузі, визначено частку харчової галузі в структурі виробництва України в регіональному розрізі, проаналізовано динаміку витрат домогосподарств, визначено співвідношення фактичного споживання продуктів харчування відповідним нормам. Здійснено висновки про здатність харчової промисловості забезпечувати продовольствену безпеку.*

***Ключові слова.** Продовольствена безпека, харчова промисловість, норми споживання, індикатори продовольственої безпеки.*

***Summary.** The problem of providing domestic food industry of food safety of country is considered in the article. Comparison of indexes of production is carried out in industry and in food industry, certainly specific gravity of food industry in the pattern of production of Ukraine in a regional cut, the dynamics of charges of domokhozyaystv is analysed, correlation of actual consumption of food the proper norms stuffs is certain. Conclusions are carried out about ability of food industry to provide food safety.*

***Keywords.** Food safety, food industry, norms of consumption, indicators of food safety.*

УДК 631.162:631.115

Кучеркова С.О.
к.е.н., доцент
Таврійський ДАТУ

ПОДАТКОВА ЗНИЖКА НА НАВЧАННЯ: НЮАНСИ ВІДШКОДУВАННЯ

***Анотація.** В статті розкривається сутність податкової знижки на навчання, хто має право скористатися нею, правила обчислення і заповнення Декларації про доходи та майновий стан.*

***Ключові слова:** податки, податок на доходи, податкова знижка, витрати на навчання, заробітна плата, декларація.*

Постановка проблеми. З розвитком ринкових відносин податковий облік стає одним із основних видів обліку в державі. В наш час в Україні він є